

ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ ОСНОВИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ В ІНТЕГРОВАНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Купрєєва О.І. Ціннісно-сміслові основи самореалізації студентів в інтегрованому освітньому середовищі. У статті викладено результати дослідження ціннісно-сміслових аспектів самореалізації студентів з інвалідністю та умовно здорових студентів, які навчаються в інтегрованих групах закладів вищої освіти. Виявлено особливості взаємозв'язку самореалізації з ціннісно-смісловими утвореннями (цінностями-цілями, смисложиттєвими орієнтаціями, базовими переконаннями особистості) студентів різних категорій.

Ключові слова: особистісні цінності, смисложиттєві орієнтації, базові переконання особистості, самореалізація, студенти з інвалідністю.

Купрєєва О.И. Ценностно-смысловые аспекты самореализации студентов в интегрированном образовательном пространстве. В статье изложены результаты исследования ценностно-смысловых аспектов самореализации студентов с инвалидностью и условно здоровых студентов, которые обучаются в интегрированных группах высших учебных заведений.

Выявлены особенности взаимосвязи самореализации с ценностно-смысловыми образованиями (ценностями-целями, смисложизненными ориентациями, базовыми убеждениями личности) студентов разных категорий.

Ключевые слова: личностные ценности, смисложизненные ориентации, базовые убеждения, самореализация, студенты с инвалидностью.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Підвищена увага науковців до вивчення проблеми самореалізації особистості обумовлена багатьма причинами. Зокрема, розумінням визначальної ролі самореалізації в розвитку людини; необхідністю виявлення факторів позитивного функціонування людини, розвитку її особистісного потенціалу, визначеності життєвих цілей, перспектив, цінностей та здатності до

самореалізації; потребою самої людини у свідомому самотійному втручанні у власний процес саморозвитку та самоактуалізації.

Особливого значення проблема самореалізації особистості набуває в юнацькому віці. В цей період особистісно значущі перспективи розвитку власних здібностей, можливостей, потенціалу чіткіше окреслюються та реалізуються через різні види діяльностей, зокрема навчально-професійну.

Однак, об'єктивно самореалізуватися вдається не кожній людині, навіть при наявності у неї потреби в саморозвитку, здібностей та можливостей досягнення власних цілей.

Ми виходимо з розуміння того, що самореалізація особистості здійснюється при умові, коли діяльність органічно вибудовується з власних потреб людини, в результаті адекватного співвіднесення особистості з власною життєдіяльністю, та передбачає неперервний пошук особистісних цінностей та смислів власної діяльності, здійснення свого «Я» та вибору в процесі життєвого шляху. В зв'язку з цим актуальним є емпіричне дослідження особливостей ціннісно-сислової сфери особистості, які обумовлюють ефективність її самореалізації, реалізації життєвих планів та стратегій.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми, якій присвячується стаття. Самореалізація особистості розуміється як процес актуалізації та реалізації індивідуальності особистості, як ствердження власної цінності, індивідуального життєвого шляху, як форма в якій людина забезпечує власний розвиток, розкриття особистісного потенціалу, коли самодетермінація переважає над зовнішньою детермінацією.

Сучасні психологічні дослідження самореалізації особистості базуючись на суб'єктивному, системному підходах, концепції позитивного функціонування особистості та її самодетермінації, здійснюють пошук тих внутрішніх детермінант, вплив яких на самореалізацію особистості є найбільш імовірними (Е.В. Галажинський, С.І. Кудінов, С.Б. Кузікова, С.Д. Максименко, О.В. Селезнева, Л.З. Сердюк, Г. Радчук).

Ціннісно-сміслова сфера особистості є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, і розглядається як центральне утворення особистості, структурно-організована сукупність ціннісно-сміслових утворень та зв'язків між ними, які обумовлюють діяльність людини, загальну спрямованість та осмисленість її існування, життя та оточуючого світу в цілому (О.Г. Асмолов, Б.С. Братусь, Ф.В. Василюк, Ж.П. Вірна, З.С. Карпенко, Д.О. Леонтьєв, С.Д. Максименко, М. Рокич, Г. Радчук, С.Л. Рубінштейн, А.В. Серий, Л.З. Сердюк, В.В. Столін, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, В.О. Ядов, М.С. Яницький та ін.). Центральними у цих дослідженнях є, безумовно, поняття «цінність» та «смісл». Вони розглядаються з точки зору приналежності їх до сфери суб'єктивного, як характеристики ставлення суб'єкта до предметів і явищ оточуючого світу, які виконують спонукальну та регулятивну функцію поведінки людини та проявляються в усіх видах її діяльності.

Дослідники розглядають особистісні цінності як: життєво важливі потреби та мотиви (А. Маслоу, Є. Шостром, Є.І. Головаха, О.Г. Здравомислова, Д.О. Леонтьєв, Ф.Ю. Василюк та ін.); як динамічну тенденцію (С.Л. Рубінштейн); як спрямованість особистості (Б.Г. Ананьєв, Г.О. Балл, Г.С. Костюк, С.Л. Рубінштейн), як внутрішній регулятор самоактивності особистості, її поведінки в ставленнях з іншими (К.О. Абульханова-Славська, М.Й. Боришевський, А.В. Брушлінський); як домінуючі ставлення (В.М. Мясіщев); як смислоутворюючі мотиви (О.М. Леонтьєв); як смислові цінності (Б.С. Братусь); як переконання особистості, які керують вибором, оцінкою поведінки та становлять певну ієрархію (У. Білські, Г.Е. Залевський, Ш. Шварц); як вид соціальних установок, ставлень, інтересів (В.О. Ядов).

З поняттям «цінність» нерозривно пов'язане поняття «ціннісні орієнтації». Ціннісні орієнтації – це феномен, що відображає значущість (позитивну чи негативну) для особистості предметів або явищ соціальної дійсності.

Ціннісні орієнтації тісно пов'язані з мотивами, потребами, цілями, установками смислами, спрямованістю особистості - феноменами що характеризують мотиваційну та ціннісно-сміслову сфери. Саме компоненти

ціннісно-сислової сфери визначають спрямованість особистості, рівень та особливості її взаємодії з оточуючим світом, життєвий простір в якому особистість функціонує та самореалізується. Система ціннісних орієнтацій індивідуальна для кожної людини, характеризує зміст її активності, визначає її світогляд, надає смисл та спрямованість особистісним діям та вчинкам. Саме через спрямованість особистості можливе реальне виявлення ціннісних орієнтацій людини [2; 7; 12; 14].

В контексті формування ціннісно-сислової сфери особистості особливого значення набувають особистісні смисли. Смисл можна розглядати як актуальну цінність, значущість певного об'єкта для суб'єкта [5]. Науковці сходяться на тому, що розвиток і функціонування системи особистісних смислів та цінностей має взаємно обумовлений характер [2; 3; 5; 12; 15; 18].

Особистісні цінності є, водночас, джерелами та носіями значущих для людини смислів. Смисл – це співвіднесеність, значущих ставлень суб'єкта, предметного змісту свідомості і будови його діяльності. В. Франкл [18] зазначав, що смисл у своєму граничному вираженні – це сенс людської діяльності як такої, в елементарному вираженні – смисл будь-якого моменту життя, життєвої ситуації конкретної людини. Відчуття смислу актуалізує цінності, які, в свою чергу, посилюють відчуття смислу і закріплюють спрямованість соціальної поведінки. Тому, генералізація усвідомлених особистістю смислів є необхідною умовою утворення особистісних цінностей. Серед найважливіших характеристик особистісного смислу виокремлюють: контекстуальність, яка проявляється в інтерпретації дійсності, та інтенціональність, що обумовлює предметну спрямованість осмислення дійсності [11].

Тісно пов'язаними з особистісними цінностями та смислами є система базових переконань особистості, яка лежить в основі картини світу індивіда. Переконання, як одиниця світогляду, є основою, критерієм, еталоном здійснення ціннісного вибору (мотивів, цілей, вчинків) та реалізує певні особистісні цінності. На рівні з смислоутворюючими мотивами, ціннісними орієнтаціями,

установками, базові переконання включаються в акти внутрішнього вибору людини, лежать в основі її самодетермінації, цілеспрямованості, саморозвитку.

А.Н. Леонтьев [4], зазначав, що система базових переконань «образ світу» є глобальними, стійкими уявленнями індивіда про світ, самого себе, які впливають на інтелектуальну діяльність, емоційні стани та поведінку особистості. М.А. Падун [8] розглядає базові переконання особистості, як ієрархічно організовані когнітивно-емоційні імпліцитні уявлення індивіда, через які він сприймає події оточуючого світу, структурує власний досвід, моделює психічні стани та формує поведінку.

Базові переконання, також, є критерієм при порівнянні між собою конфліктуючих мотивів діяльності, цілей та засобів їх досягнення. Через систему сформованих базових переконань особистість оцінює конкуруючі мотиви, з точки зору їх відповідності цінності, яку вони мають реалізувати [8; 15].

Довільна активність людини перетворюється на цілеспрямовану особистісну та соціально-продуктивну самореалізацію, тільки тоді, коли особистість усвідомлює, чого хоче насправді «смысл для себе», що відповідає її справжнім цінностям та потребам, а що може не співпадати з її предметною ціллю.

Сучасні підходи дослідження самореалізації особистості, в центрі яких стоїть особистість, спрямовані на інтегральні особистісні характеристики: систему особистісних цінностей, смислів, переконань, смисложиттєвих орієнтацій. Вони поєднують в собі цільові та інструментальні наміри особистості, які необхідні для її продуктивної самореалізації. Планування власного життя та самореалізації стає важливою функцією ціннісної свідомості особистості. Ціннісна свідомість особистості є тим центром, у якому породжуються, існують і узгоджуються уявлення людини про можливі шляхи саморозвитку і власні перспективи на кожному з них [16].

Цінності і смисли виступають детермінантами, що ініціюють процес самореалізації, задають йому спрямованість і вибірковість.

Е.В. Галажинський [1] вважає, що термінальні цінності обумовлюють спрямованість самореалізації як у життєвій сфері, якій вони найбільш властиві, так і у реалізації уявлень людини про власні можливості. Крім цього, суперечності між образами власного життя та світу постійно відтворюються, зумовлюють динаміку смислів і цінностей, спонукають до реалізації можливостей та забезпечуючи імпульс саморуху людини як системи.

Досліджуючи самореалізацію особистості в контексті теорії самодетермінації, Л.З. Сердюк з співавторами [10], зазначає, що у процесі самореалізації особистість актуалізує лише ті цінності, які є значущими в її житті. Завдяки цьому особистість формує індивідуальну систему ціннісних орієнтацій, від яких залежить динаміка та результативність її самореалізації. На основі ціннісних орієнтацій формується мотивація особистості до самозмін, на які, також, впливає цінність самореалізації, як внутрішня потреба людини до саморозвитку. Науковець зазначає, що цінності є основою для самовдосконалення, та факторами самореалізації особистості [14].

Досліджуючи зв'язок цінностей, смисложиттєвих орієнтацій, смисла життя та ефективності самореалізації студентів вузів та коледжів, О.В. Селезнева [13] виявила, що значущі ціннісні орієнтації та життєві смисли, як компоненти сенсу життя, забезпечують можливість саморозвитку, є орієнтирами самореалізації, усвідомлюються особистістю як стійкі смисли, які спрямовують її активність. При цьому в основі ефективності самореалізації лежать альтруїстичні, екзистенційні та когнітивні життєві смисли. Загальна спрямованість життя суб'єкта в процесі його самореалізації обумовлюється смислом життя, який інтегрує різноманіття життєвих цінностей, смислів і цілей, та виступає критерієм його оцінки, джерелом задоволеності чи незадоволеності ним.

На ролі особистісних цінностей як джерела саморозвитку та самореалізації, формування суб'єктної позиції, що детермінує процеси самоактуалізації та набутті ціннісного особистісного досвіду наголошує Г. К. Радчук [11].

Формулювання цілей та постановка завдань статті. Мета – дослідження ціннісно-сміслових аспектів самореалізації студентів з інвалідністю та умовно здорових студентів; визначення взаємозв'язку ефективності самореалізації з ціннісно-смісловими утвореннями студентів (цінностями-цілями, смисложиттєвими орієнтаціями, базовими переконаннями).

Виклад методики і результатів дослідження. В дослідженні взяли участь 419 студентів закладів вищої освіти, які навчаються в інтегрованих групах. Серед них 204 студента з інвалідністю (порушення опорно-рухового апарату, сенсорні порушення, загальносоматичні та неврологічні захворювання) та 215 умовно здорових студентів. Вік студентів 18-22 роки. В дослідженні використовувалися наступні психодіагностичні методики: тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Дж. Крамбо, Л. Махоліка (адаптація Д. О. Леонтєва) [6]; шкала «Базові переконання особистості» (Р.Янов-Бульман) [8]; методика «ціннісні орієнтації» (М.Рокич) [9]; модифікований опитувальник самоактуалізації особистості (САМОАО) Е. Шострома в адаптації А. Лузукіна, Н. Калина [17]. Обробка отриманих емпіричних результатів здійснювалася за допомогою комп'ютерної програми для статистичної обробки даних SPSS Statistics 21.0.

У таблиці 1 подано міри центральної тенденції для категорій базових переконань та показників смисложиттєвих орієнтацій особистості у різних категорій студентів.

Таблиця 1

Показники категорій базових переконань та смисложиттєвих орієнтацій особистості у різних категорій студентів

	Студенти з інвалідністю				Студенти умовно здорові			
	X	Md	Mo	Sx	X	Md	Mo	Sx
Прихильність світу (BW)	4,1	4,0	4 ^a	0,8	4,3	4,5	4,5	0,9
Доброта людей (BP)	3,7	3,7	4	0,7	4,2	4,0	4,0	1,9
Справедливість світу (J)	3,6	3,5	3	0,4	3,7	3,7	4,0	0,8
Контрольованість світу (C)	3,9	4,0	4	0,7	3,8	3,7	4,2	0,7

Випадковість подій (R)	3,5	3,5	3,5	0,8	3,6	37	3,7	0,6
Цінність власного Я (SW)	3,8	3,7	3,7	0,9	4,4	4,2	4,0	0,9
Ступінь самоконтролю (SC)	4,1	4,0	4,0	0,7	4,0	4,2	4	0,7
Ступінь удачі, везіння (L)	3,5	3,7	4,3	1,1	3,9	4,0	4	0,8
Цілі в житті	28,7	29,0	29a	8,8	31,9	32,0	33	6,3
Процес життя	22,9	23,0	13a	6,8	26,3	27,0	26	5,3
Результат життя	21,9	23,0	21a	6,5	22,8	23,0	23a	4,2
Локус контролю - Я	14,3	14,0	11	3,8	15,6	16,0	26	3,5
Локус контролю - життя	28,6	30,0	23a	7,1	31,5	33,0	35	6,0

Примітка: x – середнє значення; Md – медіана; Mo – мода (a - є декілька мод, показана найменша); Sx – стандартне відхилення.

Середні значення більшості категорій базових переконань (в таблиці виділені курсивом), як у студентів з інвалідністю, так і умовно здорових студентів, нижчі за нормативні показники, подані в методиці.

Аналізуючи середні показники можна сказати, що у студентів з інвалідністю переважають переконання, що оточуючий світ, люди недостатньо прихильні, справедливі та жорстокі по відношенню до них; що вони не достатньо сильні особистості, а тому не задоволені собою, не відчують цінність власного Я; не здатні контролювати події власного життя, а удача та везіння не сприяють їм. У студентів, умовно здорових, також, переважають переконання, що оточуючий світ недостатньо справедливий по відношенню до них, але вони вірять в доброту оточуючих людей; вони, також, переконані в тому, що світ не контролюється та не підкорюється законам справедливості. В умовно здорових студентів переважають переконання у цінності власного Я, вони відчують себе сильною особистістю, але в той же час, переконані, що не можуть контролювати події власного життя, більше покладаються на власну вдачу та везіння.

Середні значення всіх шкал смисложиттєвих орієнтацій в обох категоріях досліджуваних студентів відповідають високим нормативним показникам, визначеним в методиці. Лише показник «локус контролю –Я», як у студентів з

інвалідністю, так і в умовно здорових студентів, нижче нормативних (в Таблиці 1 виділені курсивом). Це може свідчити, про переконаність, що життя людини не підвладне свідомому контролю, а свобода вибору – ілюзія. Подібна переконаність, у поєднанні з низькою цінністю власного Я, може бути бар'єром в побудові власного майбутнього.

Порівняння вибірки студентів з інвалідністю та умовно здорових студентів за методиками «Базові переконання особистості» (Р. Янов-Бульман) та тесту смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Дж. Крамбо, Л. Махоліка (адаптація Д. О. Леонтєва) виявило достовірні відмінності в категоріях базових переконаннях: «цінність власного Я (SW)», «ступінь удачі (L)», «ступінь самоконтролю Я (SC)», та шкалами смисложиттєвих орієнтацій.

Таблиця 2

Порівняння вибірки студентів з інвалідністю та умовно здорових студентів

	t критерій рівності середніх					
	F	α	t	α	95% довірчий інтервал	
					нижня межа	верхня межа
Прихильність світу (BW)	0,13	0,76	-2,81	0,05	-0,68	-0,12
Доброта людей (BP)	0,04	0,95	0,02	0,98	-0,48	0,49
Справедливість світу (J)	0,02	0,89	0,81	0,10	-0,15	0,35
Контрольованість світу (C)	3,46	0,05	-1,34	0,05	-0,37	0,07
Випадковість подій (R)	3,15	0,05	4,33	0,00	0,33	0,90
Цінність власного Я (SW)	3,58	0,25	2,39	0,01	0,93	9,68
Ступінь самоконтролю Я (SC)	6,76	0,21	1,75	0,05	-0,44	7,81
Ступінь удачі (L)	3,87	0,05	3,28	0,00	1,48	5,94
Цілі в житті	7,31	0,07	3,21	0,01	1,22	5,11
Процес життя	11,53	0,01	4,24	0,00	1,79	4,79

Результат життя	23,93	0,00	1,35	0,01	-0,43	2,33
Локус контролю - Я	0,008	0,37	2,63	0,09	0,38	2,21
Локус контролю - життя	3,48	0,66	3,29	0,01	1,13	4,50

Далі ми досліджували структуру системи ціннісних орієнтацій студентів за допомогою методики М. Рокича. Ієрархію цінностей-цілей (конкретних та абстрактних) досліджуваних студентів різних категорій подано в Таблиці 3.

Таблиця 3

Структура цінностей-цілей (конкретних та абстрактних) у різних категоріях студентів

	Категорії ведучих цінностей-цілей (1-6 балів)	Категорія нейтральних цінностей-цілей (7-12 балів)	Категорія ігнорованих цінностей-цілей (13-18 балів)
Студенти з інвалідністю	Здоров'я (1) Впевненість в собі (2) Активне діяльнісне життя (3) Цікава робота (4) Наявність вірних друзів (5) Матеріальне забезпечення (6)	Щасливе сімейне життя (7) Суспільне визнання (8) Продуктивне життя (9) Любов (10) Розвиток (11) Пізнання (12)	Розваги (13) Життєва мудрість (14) Творчість (15) Свобода (16) Щастя інших (17) Краса природи та мистецтва (18)
Умовно здорові студенти	Здоров'я (1) Матеріальне забезпечення (2) Щасливе сімейне життя (3) Любов (4) Свобода (5) Цікава робота (6)	Впевненість в собі (7) Наявність вірних друзів (8) Активне діяльнісне життя (9) Суспільне визнання (10) Розваги (11) Щастя інших (12)	Пізнання (13) Розвиток (14) Продуктивне життя (15) Життєва мудрість (16) Творчість (17) Краса природи та мистецтва (18)

Отримані нами результати свідчать про те, що в структурі системи цінностей-цілей, студентів різних категорій, ведучими є конкретні цінності особистого життя, гедоністичні цінності та особистісної реалізації.

В категорії нейтральних цінностей-цілей як у студентів з інвалідністю, так і в умовно здорових студентів, переважають абстрактні цінності, які, як раз, обумовлюють характеристики самоактуалізованої особистості: продуктивне

життя, як максимальне використання власних можливостей, здібностей; розвиток, як постійне самовдосконалення; пізнання та самопізнання; творчість.

Серед ігнорованих цінностей, які слабо представлені в системі життєвих смислів студентів різних категорій, абстрактні цінності, які притаманні психологічно зрілій особистості (життєва мудрість, щастя інших, краса природи та мистецтва). На наш погляд, потребує уваги, той факт, що у досліджуваних умовно здорових студентів в категорії ігнорованих цінностей-цілей представлено конкретні цілі: цікава робота та суспільне визнання, що може свідчити про не сформованість цінностей професійної самореалізації.

Згідно поставленої мети нашого дослідження, ми дослідили взаємозв'язок самореалізації (за загальним показником самоактуалізації, методики самоактуалізаційний тест (САМОАО) Е. Шострома, в адаптації Н. Калина (Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М.) з ціннісно-смысловими утворення особистості студентів.

Аналізуючи взаємозв'язки загального показника самоактуалізації, у досліджуваних студентів з інвалідністю, з ціннісно-смысловими утворення, ми виявили, що чим більше людина переконана в справедливості, прихильності оточуючого світу, як простору для її самоздійснення (базове переконання в прихильності та справедливості оточуючого світу), тим ефективніше її самоактуалізація (0,34**, $p=0,01$). Базове переконання у випадковості життєвих подій має зворотній кореляційний зв'язок з самоактуалізацією особистості (-0,33**, $p=0,01$); переконання в цінності та силі власного Я (0,43**, $p=0,01$) позитивно пов'язано з прагненням до самоактуалізації. «Локус контролю Я», або уявлення про себе як про сильну особистість, яка володіє свободою вибору та «локус контролю – життя», або смислова орієнтація приймати та втілювати життєві рішення, позитивно корелюють з загальним показником самоактуалізації (0,24*, $p=0,050$ та 0,23*, $p=0,05$).

У досліджуваних умовно здорових студентів було виявлено позитивний зв'язок між самоактуалізацією та: «цінністю власного Я» (0,39**, $p=0,01$), «переконанням у власній удачі, везінні» (0,30**, $p=0,01$), з наявністю життєвих

цілей (0,42**, $p=0,01$), з сенсом та процесом життя (0,40**, $p=0,01$), з задоволеністю самореалізацією або результативністю життя (0,37**, $p=0,01$), з локусом контролю Я (0,33**, $p=0,01$) та власною керованістю життям (0,33**, $p=0,01$).

Проведений кореляційний аналіз показує, що в умовно здорових студентів, компонентів ціннісно-сислової сфери пов'язаних з самоактуалізацією більше, ніж у студентів з інвалідністю. Ці зв'язки детерміновані показниками цінності, сили власного Я. Тоді як у студентів з інвалідністю, для ефективної самореалізації, спостерігається потреба у допомозі соціального оточення (потреба в прихильності оточуючого світу), яке має значний вплив на ефективність та якість їхнього життя, та, очевидно, підсилює їхню впевненість у цінності власного Я.

Виявлені взаємозв'язки засвідчують, що ефективний процес самореалізації особистості забезпечується сформованістю особистісних цінностей самореалізації, базових переконань, смисловими та життєвими орієнтаціями, що становлять основу образу Я особистості.

Висновки та перспектива подальших досліджень. На основі вище викладеного, можна зробити висновок, що значущі особистісні цінності, система базових переконань, як уявлення людини про себе, оточуючий світ та інших людей, смисложиттєві орієнтації, усвідомлюються особистістю як стійкі смисли, які спрямовують активність її саморозвитку та самореалізацію.

Виявлено відмінності в структурі ціннісно-сислової сфери студентів з інвалідністю та умовно здорових студентів.

В структурі базових переконань студентів, як з інвалідністю, так і умовно здорових, переважають переконання в несправедливості та неприхильності оточуючого світу, не здатності контролювати події власного життя та впливати на них. У студентів з інвалідністю в системі базових переконань вагомими є переконання, що оточуючі люди недостатньо прихильні, справедливі та жорстокі по відношенню до них; що вони не достатньо сильні особистості, а тому не

задоволені собою, не відчують цінність власного Я, а удача та везіння не сприяють їм.

У студентів, умовно здорових, вагомими є переконання в доброті оточуючих людей; у цінності власного Я, вони відчують себе сильною особистістю, але в той же час, при побудові власного життя більше покладаються на вдачу та везіння, ніж на силу Я.

Середні значення всіх шкал смисложиттєвих орієнтацій в обох категоріях досліджуваних студентів, свідчать про наявність життєвих цілей досліджуваних студентів, їх інтерес до життя, емоційну та змістовну його насиченість. Однак, низькі показники по шкалі «локус контролю –Я», як у студентів з інвалідністю, так і в умовно здорових студентів, свідчить, про невпевненість у власних силах, стійкості власного Я.

Встановлено, що ведучі особистісні цінності-цілі у досліджуваних студентів різних категорій представлені конкретними цінностями особистого життя та гедоністичними цінностями. Цінності самореалізації (пізнання, розвиток, свобода, творчість) як у студентів з інвалідністю, так і в умовно здорових студентів, знаходяться в категоріях нейтральних та ігнорованих цінностей. Саме на актуалізацію та розвиток цінностей самореалізації має бути спрямована система психологічних заходів та процес навчання у закладах вищої освіти.

Кореляційний аналіз підтвердив тісний зв'язок ціннісно-сміслових утворень (базових переконань «прихильність світу», «цінність власного Я»), наявності життєвих цілей, задоволеність життям, результативності самореалізації, наявності цінностей саморозвитку, здатності вибудувати власне життя з ефективністю самореалізації особистості студентів.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у більш детальному вивченні особливостей ціннісно-сміслових аспектів, а саме, в залежності від рівня самореалізації особистості студентів та виявлення ціннісно-сміслових предикторів самореалізації студентів різних категорій.

Список використаних джерел

1. Галажинский Э.В. Детерминация и направленность самореализации личности. Томск: Изд-во Томского ун-та. 2002. 182 с.
2. Галян І. М. Ціннісно-смилова саморегуляція особистості: генеза та механізми функціонування: монографія. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. 2016. 402 с.
3. Кузікова С.Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці: [монографія]. Суми: Вид-во «МакДЕН». 2012. 410 с.
4. Леонтьев А.Н. Образ мира. Избранные психологические произведения: В 2 т. Москва. 1983. С. 251-261.
5. Леонтьев Д.А. Психология смысла. Москва: Смысл. 2007. 325 с.
6. Леонтьев Д. А. Тест смысложизненных ориентаций (СЖО). М.: Смысл. 199. 26 с.
7. Музика О.Л. Особистісно-ціннісна взаємодія як чинник розвитку педагогічної обдарованості. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2017. 6 (13). С. 6-19
8. Падун М.А., Котельникова А.В. Модификация методики исследования базисных убеждений личности Р. Янофф-Бульман. *Психологический журнал*. 2008. (29). № 4. С. 98-106.
9. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Самара. 1998. С. 637-641.
10. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості: Моногр. / під ред. Л.З. Сердюк, І.В. Данилюк, В.В. Турбан, О.І. Пенькова, Н.Д. Володарська [та ін.]. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. С.53-54.
11. Радчук Г. К. Темпоральні характеристики осмисленості життя студентів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. № 1 (52). 2016. С. 16-20.
12. Радчук Галина. Аксіопсихологія вищої школи. Монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2014. 380 с.
13. Селезнева Е.В. Грани самоосуществления: от самоотношения к самореализации. Москва-Берлин: Директ-Медиа. 2015. 404 с.
14. Сердюк Л.З. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді. *Освіта регіону*. 2012. №2. С. 311-317.
15. Серый А В, Яницкий М.С. Ценностно-смысловая сфера личности. Учебное пособие. Кемерово: Кемеровский государственный университет, 1999. С. 92.
16. Титаренко Т. М. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі: монографія. Київ: Міленіум. 2016. 320 с.
17. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М.: Прогресс. 2002. 297-303 с.
18. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс. 1990. 368 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Galazhinskij E.V. Determinaciya i napravlennost samorealizacii lichnosti. Tomsk: Izd-vo Tomskogo un-ta. 2002. 182 s.
2. Halian I. M. Tsinnisno-smyslova samorehuliatsiia osobystosti: geneza ta mekhanizmy funktsionuvannia: monohrafiia. Drohobych: Redaktsiino-vydavnychi viddil DDPU imeni Ivana Franka. 2016. 402 s.
3. Kuzikova S.B. Psykholohichni osnovy stanovlennia subiekta samorozvytku v yunatskomu vitsi: [monohrafiia]. Sumy: Vyd-vo «MakDEn». 2012. 410 s.
4. Leontev A.N. Obraz mira. Izbrannye psihologicheskie proizvedeniya: V 2 t. Moskva. 1983. S. 251-261.
5. Leontev D.A. Psihologiya smysla. Moskva: Smysl. 2007. 325 s.
6. Leontev, D. A. (1992). Test smyslozhiznennyh orientacij (SZhO). M.: Smysl. 16 s.
7. Muzyka O.L. Osobystisno-tsinnisna vzaiemodiia yak chynnyk rozvytku pedahohichnoi obdarovanosti. Aktualni problemy psikhologii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psikhologii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. 2017. 6 (13). S. 6-19.
8. Padun M.A., Kotelnikova A.V. Modifikaciya metodiki issledovaniya bazisnyh ubezhdenij lichnosti R. Yanoff-Bulman. Psihologicheskij zhurnal. 2008. (29). № 4. S. 98-106.
9. Prakticheskaya psihodiagnostika. Metodiki i testy. Uchebnoe posobie. Samara. 1998. S. 637-641.
10. Psykholohichni tekhnologii samodeterminatsii rozvytku osobystosti: Monohr. / pid red. L.Z. Serdiuk, I.V. Danyliuk, V.V. Turban, O.I. Penkova, N.D. Volodarska [ta in.]. Kyiv: Instytut psikhologii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2018. S.53-54.
11. Radchuk H. K. Temporalni kharakterystyky osmyslenosti zhyttia studentiv. Pedahohichni protses: teoriia i praktyka. № 1 (52). 2016. S. 16-20.
12. Radchuk Halyna. Aksiopsykholohiia vyshchoi shkoly. Monohrafiia. Ternopil:TNPU im. V. Hnatiuka. 2014. 380 s.
13. Selezneva E.V. Grani samoosushestvleniya: ot samootnosheniya k samorealizacii. Moskva-Berlin: Direkt-Media. 2015. 404 s.
14. Serdiuk L.Z. Psykholohichni osoblyvosti tsinnisnykh oriientsii studentskoi molodi. Osvita rehionu. 2012. №2. S. 311-317.
15. Seryj A V, Yanickij M.S. Cennostno-smyslovaya sfera lichnosti. Uchebnoe posobie. Kemerovo: Kemerovskij gosudarstvennyj universitet, 1999. S. 92.
16. Tytarenko T. M. Psykholohiia zhyttietvorennia osobystosti v suchasnomu sviti: monohrafiia. Kyiv: Milenium. 2016. 320 c.
17. Fetiskin N.P., Kozlov V.V., Manujlov G.M. Socialno-psihologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malyh grupp. M.: Progress. 2002. 297-303 s.
18. Frankl V. Chelovek v poiskah smysla. M.: Progress. 1990. 368 s.

Kupreeva O.I. Value-semantic foundations of students' self-realization in the integrated educational environment. The article presents the research on value-meaning aspects of self-realization characteristic for disabled students and conditionally healthy students studying in integrated university groups. The peculiarities of correlations between self-realization and value-meaning formations (values-goals, meaningful life orientations, an individual's basic beliefs) characteristic for students from different categories were revealed.

Keywords: personal values, meaningful life orientations, basic personal beliefs, self-realization, students with disabilities.

Реферат статті

Викладено результати дослідження ціннісно-сміслових аспектів самореалізації студентів з інвалідністю та умовно здорових студентів, які навчаються в інтегрованих групах закладів вищої освіти.

Виявлено відмінності в структурі ціннісно-сміслової сфери студентів з інвалідністю та умовно здорових студентів. У студентів з інвалідністю в системі базових переконань вагомими є переконання, в недостатній прихильності, справедливості та жорсткості оточуючого світу та людей по відношенню до них; що вони не достатньо сильні особистості, а тому не задоволені собою, не відчують цінність власного Я, а удача та везіння не сприяють їм.

У студентів, умовно здорових, вагомими є переконання в доброті оточуючих людей; у цінності власного Я, вони відчують себе сильною особистістю, але в той же час, при побудові власного життя більше покладаються на вдачу та везіння, ніж на силу Я.

Встановлено, що ведучі особистісні цінності-цілі у досліджуваних студентів різних категорій представлені конкретними цінностями особистого життя та гедоністичними цінностями. Цінності самореалізації (пізнання, розвиток, свобода, творчість) як у студентів з інвалідністю, так і в умовно здорових студентів, знаходяться в категоріях нейтральних та ігнорованих цінностей.

Кореляційний аналіз підтвердив тісний зв'язок ціннісно-сміслових утворень (базових переконань «прихильність світу», «цінність власного Я»), наявності життєвих цілей, задоволеність життям, результативності самореалізації, наявності цінностей саморозвитку, здатності вибудувати власне життя з ефективністю самореалізації особистості студентів.

Виявлені взаємозв'язки засвідчують, що ефективний процес самореалізації особистості забезпечується сформованістю особистісних цінностей самореалізації, базових переконань, смисловими та життєвими орієнтаціями, що становлять основу образу Я особистості.

Відомості про автора

	Відомості про автора	Information about the author	Информация о авторе
Прізвище, імя, по-батькові	Купреєва Ольга Іллівна	Kuprieieva Olga	Купреєва Ольга Ільинична
Науковий ступінь, вчене звання	Кандидат психологічних наук, доцент	PhD	Кандидат психологических наук, доцент
Посада			
Місце роботи	Докторант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Doctoral Studies, Taras Shevchenko National University Of Kyiv	Докторант, Киевский национальный Университет имени Тараса Шевченка
Місто, країна	Київ, Україна	Kyiv, Ukraine	Киев, Украина
Контактний телефон	099 436 67 80	099 436 67 80	099 436 67 80
Електронна адреса	consultok0804@gmail.com	consultok0804@gmail.com	consultok0804@gmail.com